

Amikor Márai Sándor *Szindbád hazamegy* című regénye 1940-ben megjelent, Krúdy kultuszának második hullámát indította el, hiszen olyan figurát választott hőséül, aki már életében is legendás volt. A regény nem csupán tisztelgés a hét éve halott író

előtt, de a magyar próza hagyományainak folytatása és megújítása is, hiszen Krúdy figuráján és életművén kívül Jókai regényeire is utal a narrátor, méghozzá kiemelt pozícióban: a történet végén Szindbád ágya mellett Jókai regénye, *A tenger-*

szemű hölgy található, mely a folytonosságot demonstrálja Jókai, Krúdy és Márai között. A Márai-regény azonban nem egyszerűen továbbírja az örökölt hagyományt, hanem érzékelteti a tőle való távolságot is, rákérdez, olykor pedig ironikusan viszonyul hozzá.

Márai 1940-re már befutott író volt, a háta mögött számos könyvvel (többek között az *Egy polgár vallomásaival* vagy az *Eszter hagyatékával*), továbbá novellái és újságcikkei által is ismert és népszerű volt „különösen a városlakó és szabadelvű középosztály körében”.¹ Fiatal éveiben az avantgárd dal kísérletezett, de aztán ő is éppúgy kiábrándult belőle, mint oly sokan Európa-szerte, akik hozzá hasonlóan a megőrzésben, a visszatekintésben találták meg írói feladatukat. Márai számára Krúdy és Kosztolányi voltak az igazi alkotók, saját hivatásának pedig azt tekintette, hogy megtartsa örökségüket és egyáltalán a polgári kultúra örökségét, mindazzal szemben, amiben a terjedő barbárság jegyeit látta. A harmincas évek termékeny írói korszakának kiemelkedő alkotása ez a különös mű, amely Krúdy életműve és alakja előtt tisztelgett.

Márai íróvá válásában „nem csekély a Krúdy-olvasás jelentősége, mivel a Krúdy-regény Márai számára a 20. századi epika korszerű és időszerű epikájaként konstituálódott”.² Naplójában is sokat hivatkozott rá, és még élete vége felé is rendszeresen olvasta. Krúdy műveinek a lényegét abban az atmoszférában látta, mely egyfajta sohasem volt múltba vesző, korszerűtlen ellenvilágot képviselt a sivár jelennel szemben. Az életmű a régi Magyarország végjátékát jelentette Márai számára, Krúdy pedig az írók íróját, akinek lényegi vonása a magány. Nekrológiájában azt állította, hogy élete kitüntetett pillanatai közé sorolja azt a pár órát, amit Krúdy társaságában tölthetett, és kijelentette: „Egyszer meg akarom írni, amit tudok és sejtek felőle. Ezt meg is ígértem neki, s ő szavamat vette...”³

Deczki Sarolta 57

MILYEN LEHET NÉGY DECI?

Márai Sándor:

Szindbád hazamegy

A regény főhőse az a Szindbád, aki az *Ezeregyéjszaka* hajósából lett Krúdy novelláinak a hőse.⁴ Ebbéli minőségében pedig Kosztolányi Esti Kornéljához hasonlatos, aki szintén bonyolult viszonyban van az íróval; alteregó is, meg nem is, fikció is, meg valóság is. Márai regénye pedig ezt a már
58 amúgy is bonyolult figurát teszi meg főhősnek, akinek a személyében immár a következő identitások egyesülnek: **1**, a mesék hajósa, **2**, Krúdy novelláinak a hőse, **3**, Krúdy személye maga, ahogyan ő maga írta bele magát a novellákba, **4**, Krúdy novelláinak a hőse Márai ábrázolásában, **5**, Krúdy személye maga, ahogyan Márai írja bele őt Szindbád figurájába, **6**, Márai saját maga, ahogyan beleírja magát **a**, Szindbád, **b**, a Szindbádba írt Krúdy figurájába – mindebbe pedig belekeverednek a kultusz elemei is. A dolgot természetesen tovább bonyolítja, hogy a különböző lehetőségek egyáltalán nem zárják ki egymást, hanem a regényben mindegyik kapcsolatban van mindegyikkel. Olyan, bonyolult identitás-konfigurációról van tehát szó, melyben az elvi lehetőségek száma a fenti képlet szerint meglehetősen sok.

De nem csupán logikai játékról van szó, hanem annál jóval többről. Az identitás-konfigurációk ugyanis történeteket, stílusokat, kérdéseket játszatnak egymásba, vagy éppen játszanak ki egymás ellen, számos jelentésréteget hozva létre a regényben. Ezek a rétegek nem különíthetők el egymástól teljesen, nem tudunk a szövegben teljes biztonsággal rámutatni arra, hogy melyik hang Krúdyé, melyik Szindbádé, melyik Máraié. Ezek a szólamok együttesen vannak jelen, és többféle olvasatot tesznek lehetővé. Szerkezetileg tehát polifón regényről van szó, a szerkezet elemei minőségének tekintetében pedig az értelmezők többféle megoldást emlegetnek. Szigeti Lajos Sándor palimpszeszt jellegűnek tartja, Balassa Péter metaregénynek, Angyalosi Gergely a *pastiche*⁵ alakzata segítségével értelmezi, Czetter Ibolya a „szemfényvesztés regényének” nevezi, Fried István a regény intertextuális vonatkozásait emeli ki, Szegedy-Maszák Mihály szerint pedig a *Szindbád hazamegy* „regényszerű írásmóddal álcázott önértelmezés”, valamint „szokatlan műfajötvet”.⁶ (Ezek a meghatározás-kísérletek természetesen nem zárják ki egymást.) Nem példa nélküli (bár nem is túl gyakori) jelenség a magyar irodalomban a hasonló vállalkozás; Balassa Péter Krúdytól az *Ady Endre éjszakáit*, Mikszáth Jókaiját, Esterházy Ottlik-grafikáit és a *Csáth Géza fantasztikus életét* említi,⁷ s ide sorolhatjuk szintén Esterházytól az *Estit* is.⁸ Márai regénye azért egyedülálló mégis Szegedy-Maszák szerint, mert „egy másik író világának olyan tökéletes ismeretéről tesz tanúbizonyosságot, melyhez foghatót e sorok írója nem ismer”.⁹

Ahogyan Angyalosi írja, a *pastiche* esetében két kód összejátztatásáról van szó,¹⁰ jelen esetben az elbeszélés látszólagos referense Szindbád, az ő utolsó napja, ám a második, igazi referens Krúdy maga. „Az első számú kód tehát a Szindbád-novellák nyelvi világa, ezt veszi át módosítva-transzformálva Márai, s hozza létre ezzel a második számú kódot, saját Krúdy-

interpretációját.”¹¹ Majd hozzáteszi, hogy ez a játék bizonytalanná teszi, hogy ki a szövegek beszélője, s óhatatlanul felveti a szerzőség kérdését. Ami egybevág Szegedy-Maszák felvetésével, mely szerint itt írói önértelmezésről is szó van, vagy leginkább arról van szó, vagyis Márai Szindbád-Krúdy figuráján keresztül próbálja értelmezni saját magát, saját írói hivatását, sőt, saját helyét a világban. 59

Márai technikailag tökéletesen utánozza a Szindbád-novellák nyelvét, de a Márai-féle mondat úgy ismétli meg, rekontstruálja a Krúdy-mondatot és a Krúdy-atmoszférát, hogy közben rá is mutat az ismétlés tényére, távolságot teremt vele szemben. Mindeközben mesteri utánezatot hoz létre, és az olvasó biztos lehet benne, hogy ha mégsincs tökéletes fedés a kettő között, akkor ennek oka nem az író fogyatéka. Ódon, szokatlan hangzású szavakkal próbálja meg visszaadni Szindbád archaikus világának a hangulatát:¹² nemtő (44), kürtőkalap (45), famulus (36), purzicsándohány (23), karmonádli (16) sárga everlasting cipő (30), podagrás (31), úriszoba (73), ágyneműek (91), stucni (111), és még hosszan sorolhatnánk a példákat.¹³ Márai a névadással is stílusbravúrt hajt végre, és kiaknázza a nevek hangulati erejét és stílusértékét, mint például a Fitos Murcika, a Várdali, az Oroszlán, az Ilondi, az Elemér, az Ede nevek. Hasonlóképpen a számos kocsma és fogadó neve is, mint a Medve, az Arany Ökör, az Ezüst Kacsa, a debreceni Bika, a Kispiszkos. Márai utánozza továbbá Krúdy mondatszerkesztését, például a hosszú-hosszú oldalakon ismétlődő „írt, mert...” fordulattal, vagy a „hol volt...”, „hová lett...” kezdetű mondatokkal. Képkalkotási módjában is elődje stílusához idomul, és ő is „az erőteljes stílushatás megteremtésére tör”,¹⁴ mint a következő fordulatokban: kékselyem ábránd (23), rózsaszín zavarban (15), füstszínű jelen (48).¹⁵

A regény cselekménye röviden összefoglalható: Szindbád felébred óbudai lakásában, felöltözik, majd vált pár szót a feleségével. Az asszony elmondja neki, hogy kikapcsolták a villanyt a lakásban, a gyerekek pedig vizsgaruhát kell venni: „pénzt kellene szerezni” (10). Szindbád megígéri, hogy intézkedik, s azt is, hogy vacsorára hazatér. Az asszony meglepett és boldog sikoltással fogadja a hírt, a férfi pedig nekiindul a városnak. Váratlanul meglát egy bérkocsit a Medve kávéház előtt, s hamar kiderül, hogy a kocsis is régi jó ismerőse. Innentől kezdve ezzel a kocsival járja be Budapestet, el-elidőzve egy-egy helyszínen: a fürdőben, a Chicago kávéházban és a London szálló vendéglőjében. A kávéházban cikket ír, amiért megkapja azt a hatvan pengőt, amelyre feltétlen szüksége lett volna a családnak, ezt azonban a nap végén ki kell fizetnie a kocsisnak. Szindbád végül csak hajnalra ér haza, lefekszik aludni, s többé már nem ébred fel.

A regénybeli Szindbád olyan utat jár be Budapesten, amit a Krúdy-féle Szindbád is bejárhatott volna, vagy akár maga a legendák Krúdyja; vagyis a nap története Krúdy-szövegekből és a Krúdy-legendából van összegyúrva.

60 Az „utazásnak” két szintje van: tematikus és stílári. Az előbbihez tartozik a Krúdyra jellemző helyszínek, attitűdök, szereplők, kocsma, ételek, életmozzanatok, a városra való reflexiók, a nőekkel és az étellel kapcsolatos eszmefuttatások, szokások megformálása, az utóbbi pedig a nyelv szintjén van jelen, a jellegzetes Krúdy-mondat, szófűzés, szóhasználat, asszociációs technika imitációjában. A két szint természetesen összefonódik, hiszen például a Krúdy-féle gasztronómiát is csak Krúdy nyelvén lehet megfogalmazni, mint ahogyan az „életbölcsségeknek” is megvan a maguk sajátos és jellemző szerkesztésük, stílusuk.

A Krúdyt övező legendák és mítoszok egyik legjellegzetesebb témája az evés és az ivás. Ha valaki soha egy sort sem olvasott az írótól, akkor a legvalószínűbben ez az, ami eszébe juthat róla (amiben nem csekély szerepe van a Huszárik-filmnek). Az étkezés és az ivás ebben az univerzumban szentség és valóságos vallásos szertartás, mely nem a profán időben zajlik, hanem kizökkenve ebből, s hasonlóképpen, e tevékenységek tere is különleges, szakrális tér. Szent idő és tér az, amelyben Szindbád a cupákot rágcsálja le a velőscsontról, és élesen elkülönül a profán külvilágtól. A vendéglő, a kocsmák és a kávéház menedéket, otthont jelent, bensőséges, sajátos atmoszférájú tér ez, melynek a külvilágtól való elkülönülését az is jelzi, hogy „a kocsmák meleg és otthonosnak tűnő zárt világába kívülről belépő látogatók, vendégek általában az őszből, s még gyakrabban a télből érkeznek ide. A havazás minden esetben a külső világ metaforája...”¹⁶ Hasonlóképpen látja Fried István is: „a kocsmák térideje a megbízhatóság, az ismerősség, a kiszámíthatóság képzetét keltette”.¹⁷ A regényben pedig maga a kétfogatú is hasonló jelentéssel és jelentőséggel bír, hiszen egyrészt ódivatú közlekedési eszköz, másrészt az utazónak nem kell megosztania idegenekkel a teret. Amikor reggel Szindbád beszállt a kocsmába, igen jól érezte magát, és „még mindig remélte a szíve mélyén, hogy a kocsis és a lovak egy napon túlhaladnak az úti célon, s valahol vidéken állanak meg egy ház előtt, ahol a boldogság lakik!” (24)

A külvilág ugyanis a modern, rohanó Budapest, ahol már semmi sem olyan, mint régen volt, Szindbád világa pedig a „rég Magyarországon”, egy „másik Magyarországon”, mely pár kitüntetett helyszínen kívül már csak néhány ember emlékezetében él. Szindbád asztalánál tehát a múlt van jelen, ráadásul egy költött múlt, egy sohasem-volt múlt, az étkezés szertartása pedig ezt a régi világot idézi fel a kocsmák vagy vendéglők „templománál” szakrális térben és idejében. Ami Proustnál a híres madeleine-sütemény, mely elindítja az emlékezet múltba vezető láncolatát, az Szindbád esetében a főtt marhahús, melynek gőzén és illatán keresztül egy régi, „igazi” világ dereng fel, mely

egyrészt az irodalom „hőskorához” kapcsolódik, másrészt pedig a modernitástól érintetlen, régi (álm)világhoz. A kocsmá, a vendéglő és a kávéház: templom, az étel és ital: áldozat, az evés és ivás: szertartás, ünnep – vagyis a testi, animális létezés szakrális dimenzióba kerül, az anyagi kultúra megemelődik, és átlép a spirituális szférába. Ahogyan a regényben is olvashatjuk: „Igen, az ebéd ünnep volt, háromfelvonásos áhítatos színjátéka az életnek, a leves, a hús és a tészta oly vaskövetkezetességgel követték egymást a magyar asztalon, mintha divat, újkori felfogások, az étkezés szokásainak korszerű változása soha nem tudná felborítani a magyar étkezőasztalok házirendjét. [...] Csak ebéd közben békült meg önmagával és sorsával valamennyire a magyar. [...] Olyan mozdulatokkal ült le az ebédlőasztalhoz, minden magyar, mintha valamilyen ősi rítus gyakorlatának kivételéhez kezdene most, mintha táltos lenne s szóval, igével, kézzel és szájjal pogány áldozásba kezdene.” (98)

A regényben Szindbád három olyan térbe lép be, mely afféle időkapuként is működik. Az első állomás a „régii török fürdő”, melyet „még nem bontott meg a kor csákánya” (27), ahol már a szagok is ismerősek. Az évszázados boltívek alatt „elmosódott a forró ködben Nyugat és Kelet, kissé összeolvadt minden a gőzölgő párákban, ami ízlésben, múltban és emléken elválasztotta a két világtáj lakosainak lelkét” (31). Mintha valamilyen boszorkánykonyhában járna az ember, ahol a föld alól feltörő vizek varázslatot művelnek a lélekkel, és fel-emelik az égi szférákba. Ide Szindbád már Artúrral, a mesélővel együtt tér be, a kocsisnak pedig meghagyja, hogy világos serrel „igya józanra” magát. A fürdő (csakúgy, mint a kocsmá vagy a vendéglő) a test gondozásának a helyszíne; a szellem és a lélek akkor képes nagy tetekre, ha a test jól karban van tartva.

Szindbád is csakhamar bölcselkedni kezd, és két fontos megálapítást tesz a magyar emberről (pontosabban a magyar férfiről). Az egyik: „a férfi akkor szép, ha kövér” – idézi fel egy józsefvárosi kesztyűsné mondását, mellyel maga is mélységesen egyetért, hiszen a komoly magyar férfinek a megfelelő korban megfelelő méretű hassal kell rendelkeznie. A sovány férfi szel-lelbélelt, és nem ért az élet „komoly” dolgaihoz. A fürdőben „keszeg lábakon” hordozták a „reménytelen” és „magános” férfiak „hegyes pókhasukat”, ami a narrátort régi disznótorokra, „gyúrt tészták örömeire” emlékezteti. Szindbád maga ugyan nem hajlamos a hízásra, de „arra természetesen vigyázott, hogy a méltósághoz és emberi ranghoz szükséges kappanháját, kellemesen domborodó pocakot a férfiúi korban ő is megszerezze” (34).

Szindbád másik nagy bölcsessége, „titka” egy vulgárközgazdasági megállapítás. A derék hajós harmincöt év megfigyelései és tapasztalatai után arra jutott ugyanis, hogy „a titok, melytől a haza szenved, annyi, hogy

Magyarországon minden jóra való embernek örökké hiányzik az a négyszázötven pengő havonta, melyet vagy az elvált feleségének köteles fizetni nőtartás címén, vagy új szerelmének óhajtana elsején átnyújtani...” (38).

62 A titok megértéséhez tudnunk kell, hogy az elbeszélés abban az időben játszódik, amikor a mai napig népszerű sláger szerint „havi kétszáz fixszel / az ember könnyen viccel”, valamint élt akkoriban egy költő, akinek „havi kétszáz sose telt”. Egy pengő durván ezer forintnak felel meg ma, vagyis nem kis pénzt igényel Szindbád csak a magyar férfi szerelmi életére – hiszen a „jóra való ember” természetszerűleg férfi. Figyelemre méltó, hogy mindkét „életbölcesség” kizárólag a magyar férfiakra vonatkozik, a nők csupán feleségként, szeretőként jöhetnek szóba – ugyanakkor az is világos, hogy mindkét sommásnak tűnő bölcesség ironikusan olvasandó.

A fürdőben az irodalmi világ is megidéződik a gőzben, hiszen számos szerkesztő, szerző és kritikus is látogatja vagy látogatta valaha az intézményt, például Bródy Sándor is ott üldögélt egykor órákon át. Szindbádnak persze megvan a véleménye a modern újságírásról is: szerinte ez utolsó komoly ember a sajtóban az a Hoitsy Pál volt, aki még geopolitikával is foglalkozott. Hozzáteszi, hogy ő ugyan nem tudja, mi az a geopolitika, de biztos komolyabb és hazafiasabb dolog, mint „Fitos Murcika válásának hiteles története” (37). A dögönyöző pedig afelől tájékoztatja, hogy már nem járnak költők a fürdőbe, csak egy, „a másik, rendes világból” (41).

A fürdővel kapcsolatban jelenik meg először a regényben a „keleti” jelző, mely aztán többször előfordul, s egy életforma, gondolkodásmód, világkép kapcsolódik hozzá. A keleti azt jelenti a regényben, hogy lassú, passzív, meditatív, úri, méltóságteljes, konzervatív, nyugodt, előkelő, régi. Ellenfogalom ez a jelző, ám nem feltétlenül a nyugatival áll szemben, hanem mindennel, ami „mai”, az egész mai modern világgal, mai Magyarországgal. A regényben világosan kiderül, hogy Szindbád régi Magyarországa a Kelethez tartozik, hiszen hiába ragyog Budapest a Duna partján „mint egy napkeleti ünnepség” Kelet és Nyugat határvonalán, Szindbád szerint a magyar ember szívében mégis vidéki marad – vagyis keleti. A keletiség a vidékiséget is jelenti a fővárosi, modern, nyugati világgal szemben; a lassú, mozdulatlan, évszázados szokások által uralt életet. A keletiségnek egyébként is különös jelentése volt a maga korának kontextusában, a „kelet” és a „nyugat” egy nemzedékkel előbb Ady Endre költői szótárának is erős jelentésű fogalmai voltak.

A fürdő után a következő állomás a Chicago kávéház. Ide némi toka-szalonnával felszerelve érkezik a hajós, hogy meg is tudjon reggelizni. A kávéház szintén a múlt helyszíne, a „hőskoré”, ahol már kora reggel pezsgő élet zajlott, és Szindbád megidézi az egykor ott alkotó költőket. Zoltánt, az „elátkozott költőt” [Somlyó Zoltánt], aki „nagyszabású vállalkozást” épített

pénztelenségére, nyomorára; Didét [Kosztolányit], aki „verset írt, zöld tintával” (47). Láttá lelki szemével az egész letűnt irodalmi világot, „mikor még igazi volt” (48), *mikor még* tisztelték a „magyar betűt”, mint az Oltáriszentséget, *mikor még* ideggel, szenvedéllyel, áldozattal és szenvedéssel írtak az írók, *mikor még* az irodalom szent volt, és a haza is szent volt, mint Dosztojevszkijnek Oroszország. Ennek az irodalmi szellemidézésnek a kulcsszavai: „hová lett...?”, „hol van...?”, „mikor még”. S mivel valóban szellemidézésről van szó, keveredik a valóság és a fikció, a tény és a legenda, például Ady Endrét is látták a múlt héten az Ezüst kacsában, „amint borosan vitatkozott a kocsmárossal” (50), s akár még az is megeshet, hogy Lovik Károly betoppan az ajtón. Nagyszabású múltidézés színhelye a kávéház, ahol sorra felbukkannak az egykori „ködlovagok és árnyalakok, a magyar lélek e kísérteties vándorlegényei” (53). Szindbád és Ede, a főpincér sorra veszik a régi írókat, majd a nosztalgizáló enunciació végkicsengése az, hogy Osvát halála után vége az irodalomnak, kivesztek az írók a városból. Ede még mindenkit személyesen ismert, és neki magának is szívügye volt az irodalom. De már a löverseny sem a régi, a fiatalok pedig sportolni járnak, „állítólag egészséges, gyanús dolgokat művelnek” (57), holott egy költő számára az egyetlen egészséges dolog az irodalom és a kávéház: így a főpincér verdiktje.

Szindbád közben szertartásosan megreggelizik, némi szilvapálinkával leöblítve a tokaszalonnát, majd éppily szertartásossággal nekikezd írni, hogy megkeresse a háztartásba a hiányzó hatvan pengőt. A narrátor valósággal szakrális magaslatokba emeli az alkotás folyamatát: huszonnyolc oldalon keresztül részletezi, hogy miért ír a hajós. A folyton ismétlődő „írt, mert...” formulával kezdődő mondatokból álló bekezdésekben bomlik ki Szindbád ars poeticája, mely életérzés és világkép is egyben, és központjában a „rég Magyarországnak” áll. Voltaképpen ez a „rég Magyarországnak” a regény főszereplője, hiszen Szindbád maga is ennek az országnak a hűségese polgára, és minden egyes megnyilvánulásában, tevékenységében, és szentenciájában ez a „rég Magyarországnak” van jelen.

Szindbád tehát írt, mert „néha egyfajta hangot hallott” (60), és neki le kellett jegyeznie mindent, amit ez a hang mondott neki, márpedig „a hang megmondott mindent”. Ez a hang mesélte el neki a rég Magyarországot a maga érzékiségében: a Duna áramlásában, a folyók szagában, feketerigók csiripelésében, vagyis a világot a maga szenzuális teljességében, figyelve minden, mégoly apró részletre is. Impresszionista mikroleírásokban jelenik meg ez a világ, kaotikusan, ám mégis így alkot mitologikus egészet. Szindbád lecsukja a szemét, lát mindent, és legfőképpen érti a „magyar bánatot”. Merthogy meglátása és felfogása szerint „ez az ország szívében szomorú [...]

Volt itt valami, varázslat és fertőzés, idegbaj és áhítat, méltóság és nemeség...” (68).

Valóságos nemzetkarakterológiát olvashatunk oldalakon keresztül arról, hogy „mi a magyar?”¹⁸ A magyar olyan, mint Don Quijote.

64 Az öreg magyar életmódja tekintélyes és szerény. A magyar különös, hallgatag nép, de tudott szertelen és duhaj lenni. Tudott álmodni, és magányos volt. Továbbá „szívében vidéki ember maradt” (71), idegen tőle a modern nagyváros, és hosszas leírást kap az olvasó arról is, hogy milyen vidéki házban érzi igazán jól magát a magyar. Aki vidéki. És szomorú. Szindbád nemzetkarakterológiájában a „magyar” tulajdonságait erősen leszűkíti azokra, melyek számára tetszetősek, noha maga is tisztában van vele, hogy ez a „magyar” a régmúlthoz tartozik. Az olvasónak azonban csakhamar az a benyomása támadhat, hogy a narrátor a túlzás retorikai eszközével él, és paródiáról van szó.

Miután Szindbád befejezte az írást (melyben négy oldalon keresztül részletezi, hogy valaki megevett egy halat), felhajtja a maradék szilvapálinkát, és kiadja az ukázt a kocsisnak, hogy hajtson a Londonba. Ez a vendéglő Szindbád útjának harmadik állomása, egyszersmind a nagy finálé helyszíne is, ebbéli minőségében pedig a gőzfürdő-jelenettel együtt keretet adnak a napnak. Hiszen a vendéglőbe belépve a hajós orrát „valamilyen megnemesedett gőzfürdőszag” (90) csapja meg (ami visszautal a nap kezdetére), s ez az a helyszín, ahol a komoly, magyar férfiak megnövesztik azt a hasat, amelyet a narrátor már a reggeli helyszínen oly gondosan leírt. A London szállónak van továbbá egy fontos attribútuma, mely a későbbiek számára bír jelentőséggel: ide járnak az öngyilkosok meghalni.

Itt fogyasztja el a hajós utolsó ebédjét, melynek leírása tökéletesen imitálja a híres Krúdy-féle étkezéseket. Csavar a narrációban, hogy ezek a leírások, szófordulatok Krúdynál is úgy ismétlődnek, mintha eposzi kellékek lennének.¹⁹ Zsíros, főtt marhahús nélkül nincs ebéd, „valódi, keményfából készült fogpiszkálót” használnak, a vendég kevergeti a forró levest, a pincér lélegzetvisszafojtva várja a rendelést, a Márai-féle narráció pedig megismétli ezeket, ám ennek során már karikőrözza, önmaga paródiájába hajtja a Krúdy-szöveget az egyes mozzanatok jelentőségének túlságos hangsúlyozásával.

Amikor Szindbád belép a vendéglőbe, mindenkit csendes izgalom fog el. A főpincér komolyan és figyelmesen áll előtte az étlappal. Elárad a bűvölet varázsa az étteremben. Az éthordó felszisszen, amikor a főpincér falslevest ajánl, aki rögvést el is szégyelli magát, majd boldogan siet el a rendeléssel. Szindbád méltatlankodik, hogy nincs rakott krumpli az étlapon, majd a bor miatt dohog, hogy már azt sem lehet Pesten rendeset kapni. Aztán amikor megkóstolja, „még az idegenek is átéreztek a teremben e pillanat fontosságát”, és mindenki megkönnyebbül, még a nap is felragyog, amikor a hajós

kinyilatkoztatja, hogy iható a bor. A csúcspont az, amikor Szindbád megkérdezi: „milyen lehet négy deci?” (112), s erre mindenki elnémul, mintha az élet nagy kérdését tette volna fel. Abban igaza van Balassa Péternek,²⁰ hogy a magyar borkultúrában nincs ilyen mértékegység, holott a bor-szóda arányok tekintetében számos variáció megtalálható benne – és ezt 65 aligha tudhatta bárki jobban Krúdy Gyulánál.²¹ A négy deci emlegetése tehát tradíciótörés, mégpedig egy ilyen komoly és szent tradíció megtörése, egyszersmind fricska Krúdy felé. A narráció szintjén pedig arról van szó, hogy a narrátor egy pillanatra kilépett Szindbád (vagy a Szindbádba írt önmaga) figuráját a Krúdyéból, távolságot hozva létre tőle és az általa képviselt hagyománytól.

Mindezzel együtt a jelenet mégis paródiának hat, hiszen az olvasónak az lehet a benyomása, hogy jócskán el van túlozva a kérdés jelentősége (már ha van jelentősége egyáltalán). A kérdés elhangzása után pedig a hallgatás következik, amikor Szindbád elmerül a nirvána világába, mindenki lábujjhegyen jár, majd amikor a hajós visszatér ebbe a világba, ismét „nagy igazságot” nyilatkoztat ki: „a halottnak nincs dohánya”, amit Várdali, a segédszerkesztő rögvest fel is írt a kézelője szegélyére. A Szindbádot körülvevő túlzott tisztelet komikus hatást eredményez, s a túlzás retorikai eszköze parodisztikussá teszi az egész figurát, miliójével, a „rég Magyarországgal” egyetemben.

Mint ahogyan egy idő után karikatúraszzerűvé válik a folyton ismételt „komoly, magyar férfi” képe és leírása is, és az olvasónak egy idő után az lesz a benyomása, hogy ez a „komoly, magyar férfi” valójában egy nárcisztikus, életterlen, kövér, lusta, haspók, maradi figura, aki a saját tehetetlenségéből próbál meg erényt csinálni. A szindbádi férfikép párdarabjai pedig a nők, akiknek más dolguk sincs, mint a férfiak kedvére tenni. A női bölcsesség a hajós szerint abban rejlik, hogy megérti és kiszolgálja a férfit. Máskülönb a nőekkel kapcsolatban leggyakrabban előforduló szó a „hazugság”, ami már csak azért is méltánytalan, mert Szindbád (a Krúdy-féle) maga is nagyon sokszor csapta be a nőket, jelen esetben (a Márai-féle) a saját feleségét, akitől vacsorát rendelt, és mégsem ment haza, ellenben elmulatta azt a pénzt, amire szüksége lett volna a családnak.

Háromszor hangzik el, hogy haza kellene már menni, mire Szindbád tényleg szólítja a kocsist, aki már abban reménykedett, hogy hátha ez az út is „háromnapos” lesz, mint a régi szép időkben. Szindbád halkán lefeküdt az ágyába, és „mosolygott, mert tudta, hogy idejében kell elmenni a világból, melyhez nincs már igazi közünk. Így mosolygott és utazott a hajós, mert végre hazament. A gyertya csonkig égett s utolsó lobbanásával még megvilágította Szindbád arcát. Most bölcs volt a csukott szemű arc, közömbös és szigorú. Csak Keleten tudnak ilyen közömbösen és méltóságteljesen nézni az

urak, mikor vége van valaminek” (125). Szindbád meghalt, és keleti úrként halt meg, mert már nem volt semmi köze a modern (nyugati) világhoz, de utoljára még bejárta kedves városát és búcsút vett tőle, az Óbudától Óbudáig tartó egész napos utazás során.

66 A halott hajós ágyán egy Jókai-könyv (*A tengerszemű hölgy*) hever, amit még hajnalban fellapozott. Vagyis még halálos ágyán is legszentebb ügye foglalkoztatta: a magyar irodalom. Mint ahogyan voltaképpen egész napját is ennek az ügynek szentelte, ez foglalkoztatta a fürdőben, a kávéházban, a vendéglőben. Ahogyan Balassa írja: „az utazás, illetve a »hazamenetek« a halál napja, ami egyben irodalom az irodalomról. A könyv története metatörténet.”²² Az utazás és a halál tétje ennyiben maga az irodalom, az írás lehetősége ebben a hazában. Kanti módon megfogalmazva: hogyan lehetséges Magyarországon irodalmat művelni? S ez már nem csak Szindbád kérdése, s nem is csak Krúdyé, hanem Máraié is. A kérdésre pedig az életrajzokban találjuk meg a választ: az író 1948-ban elhagyta az országot, és soha többé nem tért vissza. De Krúdy haláláig kedves olvasmány és viszonyítási pont maradt számára.

¹ Szegedy-Maszák Mihály: *Márai Sándor*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991, 12.

² Fried István: *Márai Sándor Krúdy-naplója*. Forrás, 2002/4.
<http://www.forrasfolyoirat.hu/0204/fried.html>

³ Márai Sándor: *Írók, költők, irodalom*. Budapest, Helikon, 2002, 38.

⁴ Krúdy után pedig a magyar irodalom többször megidézett figurája. Kiss László *Szindbád nem haza megy* címmel jelentetett meg kötetet, mely egyszerre idézi meg a Krúdy- és a Márai-féle hagyományt, valamint Csabai László három detektívregényének (*Szindbád, a detektív; Szindbád Szibériában, Szindbád, a forradalmár*) is Szindbád a főhőse.

⁵ A *pastiche* egy szóval: stílusutánzat. Egy másik alkotó módszerének, stílusának aprólékos imitációja.

⁶ Szegedy-Maszák Mihály: *i. m.* 74.

⁷ Balassa Péter: *A kontempláció mint kaland. Márai Sándor Szindbád hazamegy című regényéről*. In: Pomogáts Béla (szerk.): *Márai Sándor. Mennyből az angyal*. Budapest, Nap Kiadó, 2008.

⁸ Lásd: Kovács Ágnes: *Az irodalom mint referencia. Márai Sándor Szindbád hazamegy és Esterházy Péter Esti című regényében*. In: Czetter Ibolya (szerk.): *Mérleg és eszmecsere Márairól*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2013.

⁹ Szegedy-Maszák Mihály: *i. m.* 81.

¹⁰ Angyalosi Gergely: *A pastiche mint interpretáció – Márai Sándor: Szindbád hazamegy = Hungarológiai Közlemények*, 1986/december.

¹¹ *Uo.* 341.

¹² Lásd Czetter Ibolya: *A „szemfényvesztés” regénye = Nyelv- és irodalomtudományi közlemények*, 1994/1. A szerző tanulmányában alaposan elemzi, hogyan utánozza a Márai-mű Krúdy nyelvét, ennek nagyon sok szintjét, alakját különbözteti meg, amelyek közül csupán pár fontosabbat emelünk ki.

¹³ A hivatkozott kiadás: Budapest, Akadémiai Kiadó – Helikon, 1992.

¹⁴ Czetter Ibolya: *i. m.* 11.

¹⁵ Lásd: *uo.*

¹⁶ Dérczy Péter: *A „nagy zabálás” mitológiája. Krúdy gasztronómiai tárgyú műveiről*. Alföld, 2007/9, <http://epa.oszk.hu/00000/00002/00109/derczy.html>

¹⁷ Fried István: *Krúdy Gyula utolsó étkezése Márai Sándor Szindbád hazamegy című regényében*. It, 2012/2, 201.

¹⁸ Éppen 1939-ben jelent meg a Szeffű Gyula által szerkesztett *Mi a magyar című?* kötet, s a harmincas évek szellemtörténetében nagy népszerűségnek örvendtek a nemzetkarakterológiai elemzések, melyek közül a Prohászka Lajos-féle *Vándor és bujdosó*ban (1936) ábrázolt magyarságkép nincs is olyan messze a Márai-féle Krúdyétól.

¹⁹ Lásd Dérczy Péter: *i. m.*

²⁰ Balassa Péter: *i. m.* 118.

²¹ Akiről még fröccsfajtát is neveztek el: 9 deci bor + 1 deci szóda.

²² Balassa Péter: *i. m.* 116.

Új Forrás 2019/2 – Deczki Sarolta: Milyen lehet négy deci?
Márai Sándor: Szindbád hazamegy